*Є. В. Остропольська,
к. е. н., доцент, проректор з наукової роботи, Донбаський інститут техніки та менеджменту,
ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет імені академіка Юрія Бугая",
м. Краматорськ*

ORCID ID: 0000-0001-7462-8069

*Я. В. Ашиткова,
старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки
та менеджменту ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ*

ORCID ID: 0000-0001-5823-2910

*В. Е. Черенкова,
старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки
та менеджменту, ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ*

ORCID ID: 0000-0003-3893-8558

*Я. П. Гоптар,
старший викладач кафедри загальноекономічних дисциплін, Донбаський інститут техніки
та менеджменту ПВНЗ "Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая", м. Краматорськ*

ORCID ID: 0000-0003-0988-4343

DOI: 10.32702/2306-6806.2020.1.78

РОЗРОБКА ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОЇ СТРАТЕГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ УКРАЇНИ

Y. Ostropolska,

*PhD in Economics, associate professor, Vice-rector for scientific work, Donbass Institute of Technology and Management
of PHEI "International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk*

Y. Ashytкова,

*senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI
"International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk*

V. Cherenkova,

*senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI
"International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk*

Y. Hoptar,

*senior lecturer of General Economic Disciplines Department, Donbass Institute of Technology and Management of PHEI
"International Scientific and Technical University named after Academician Yuri Buhai", Kramatorsk*

DEVELOPMENT OF NATIONAL STRATEGY FOR THE FORMATION OF INTELLECTUAL CAPITAL IN UKRAINE

У статті освітлюються питання створення методичних підходів до формування інтелектуального капіталу держави, як основного чинника економічного розвитку країни і підвищення конкурентоспроможності її на світовому ринку. Визначено, що особливе значення в інтелектуалізації сучасних технологій управління розвитком реального сектору економіки має перебудова системи формування інтелектуального капіталу, що повинна набути специфічних характеристик і параметрів у межах сучасного ринкового середовища. Слід також забезпечити його нарощення, трансформацію й забезпечити управління розвитком в умовах загальноекономічної кризи. У ході дослідження авторами запропоновано до реалізації загальнонаціональну стратегію формування інтелектуального капіталу держави. Головною метою такої стратегії є побудова єдиної дійової програми розвитку національного господарства, накопичення результатів інтелектуальної діяльності українського соціуму для стабілізації економічної ситуації, відновлення конкурентних позицій і посилення конкурентних переваг економічної системи держави.

The article highlights the issues of formation of methodological approaches to the formation of intellectual capital of the state as the main factor of economic development of the country and increase of its competitiveness in the world market. Since intellectual capital occupies a leading position in the processes of formation and accumulation of state capital, it, accordingly, provides the economic development of the country and increases its competitiveness in the world market. It should also be expanded, transformed and managed in the context of general economic crisis. As the results of the world's leading economic systems functioning prove, intellectual capital (hereinafter — IC) is the dominant economic process at the present stage of development of many state entities. The processes of its formation, management and accumulation determine the prospects and guidelines for the development of Ukraine — the transition to an intellectual economy. This, in turn, will give the country a competitive advantage in the world market due to the formation and functioning of highly intelligent industries. Since the main strategic resource of economic growth is the intellectual capital of the national economy, at the present stage of economic development it is necessary to ensure the formation of intellectual capital — the only mechanism for overcoming the global crisis.

In the course of the study, the authors proposed to implement national strategy for the formation of intellectual capital of the state. The main goal of this strategy is to build a single effective program for the development of the national economy, the accumulation of the results of intellectual activity of the Ukrainian society to stabilize the economic situation, restore competitive positions and strengthen the competitive advantages of the economic system of the state.

Thanks to the proposed strategy, it is possible to justify the activities of management entities that cause the intensification of the processes of formation, growth, transformation and development of intellectual capital based on its objective identification. As part of this strategy, it is possible to use technologies for integrated management of its use and develop a system of procedures for evaluating and predicting performance parameters.

Ключові слова: загальнонаціональна стратегія, інтелектуальний капітал, ринкове середовище, накопичення капіталу.

Key words: national strategy, intellectual capital, market environment, capital accumulation.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Слід зазначити, що результати функціонування національного господарства в сучасних умовах нарощення загроз світової фінансової кризи призвели до пошуку українським суспільством нових методологічних засад і методичних підходів до формування капіталу держави. Оскільки інтелектуальний капітал посідає лідируючі позиції у процесах формування та накопичення капіталу держави, то, відповідно, саме він і забезпечує економічний розвиток країни і підвищення конкурентоспроможності її на світовому ринку. Саме останній стимулює творчу інтелектуальну діяльність людини, становлення та впровадження новітніх технологій і нанотехнологій, новітнього програмного забезпечення та ін. Водночас зазначимо, що особливе значення в інтелектуалізації сучасних технологій управління розвитком реального сектору економіки має перебудова системи формування інтелектуального капіталу, що повинна набути специфічних характеристик і параметрів у межах сучасного ринкового середовища.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Перспективні засоби і теоретичні підходи до формування інтелектуального капіталу національного господарства пропонують не лише зарубіжні вчені Д. Белл, Дж. Гелбрейт, А. Діккенс, А. Едвідсон, М. Мелоун, Т. Стюарт, а й вітчизняні дослідники — О. Бутнік, Сіверський Б. Малицький, В. Микитенко, О. Цибульов, А. Чухно, Я. Яцков та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Базові положення концепцій, пропонованих вищезазначеними науковцями до використання, враховують структуру інтелектуального капіталу, особливості його використання та оцінювання. Проте однозначних алгоритмів чи оптимізаційних стратегій щодо послідовності використання процедур формування інтелектуального капіталу не розроблено.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Досвід інформатизації галузей національного господарства дав розуміння того, що окремі властивості існуючої субструктури деструктивно позначаються на процесах загальноекономічного прискорення, зокрема, це:

- 1) невизначеність і динамізм зовнішнього середовища, посилені під впливом глобалізації ринку, капіталу, товарів тощо;
- 2) недостатній рівень кваліфікованих інтелектуальних ресурсів, жорстка конкурентна боротьба за природні ресурси, споживача, переорієнтація з виробничого капіталу на процеси формування, управління і накопичення інтелектуального капіталу;
- 3) підвищення рівня конкуренції щодо впровадження інтелектуальних інвестицій на внутрішньому ринку держави.

Отже, можна підтвердити, що єдиним перспективним шляхом економічного, соціального та правового розвитку в Україні є формування інтелектуального капіталу національного господарства. В межах цього процесу слід також забезпечити його нарощення, трансформацію й забезпечити управління розвитком. Як доводять результати функціонування провідних економічних систем світу, інтелектуальний капітал (далі — ІК) є домінантою економічного процесу на сучасному етапі розвитку багатьох державних утворень. Процеси його формування, управління та накопичення визначають перспективи й орієнтири розвитку України — перехід до економіки інтелектуального типу. Це також надасть країні конкурентні переваги на світовому ринку завдяки формуванню та функціонуванню високоінтелектуальних галузей. Оскільки основним стратегічним ресурсом економічного зростання є інтелектуальний капітал національного господарства, то на сучасному етапі розвитку економіки необхідно забезпечити формування інтелектуального

Урахування перспектив формування визначених масштабів

інтелектуального потенціалу

Аналіз

Відповідність обсягу сформованого інтелектуального потенціалу

існуючим потребам національного господарства

Аналіз

Оптимальність структури інтелектуального капіталу позиції

ефективності інноваційно-інвестиційної діяльності

Аналіз

Ефективність використання ІК в процесі збалансованого розвитку

економіки

Аналіз

Мінімізація витрат по формуванню ІК із різних джерел

Рис. 1. Принципи формування та реалізації державної політики у сфері нарощення ІК

капіталу — єдиний механізм виходу з глобальної кризи.

Національне господарство дедалі більше залежить від масштабів використання та розвиненості інтелектуального капіталу Західної Європи і США. Відсутність єдиної дійової стратегії щодо розвитку, накопичення результатів інтелектуальної діяльності суспільства, ефективного управління інтелектуальним капіталом створює негативні умови для стабілізації економічної ситуації, послаблення конкурентних позицій України на світовому ринку.

Вихідна категорія розвитку світового господарства — це економічна діяльність як спосіб забезпечення життя людини. Організаційна форма здійснення такої діяльності — це господарство. Особливість національного господарства України полягає в тому, що економічна діяльність відбувається у межах держави за суттєвого впливу світового господарства на національне.

Водночас об'єктивним є визнати, що національне господарство як складна система є ущільненою сукупністю галузей і виробництв, що мають певну пропорційність (співвідношення) розвитку та зумовлені розміщенням на території країни.

Здійснений у межах дослідження аналіз принципів формування та реалізації державної політики у сфері нарощення ІК (рис. 1) дозволив сформулювати основні вимоги до:

- ідентифікації параметрів розвитку інтелектуального капіталу;

- перманентного моніторингу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища функціонування національного господарства, які впливають на формування інтелектуального капіталу й управління його використанням;

- щільності взаємозв'язку між галузями національного господарства і їхньої взаємозалежності;

- параметрів взаємодії, взаємостимулювання та співпраці основних суб'єктів формування інтелектуального капіталу — підприємств, науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів та інших установ, які забезпечують безперервність процесу формування, нарощення та розвитку інтелектуального капіталу за участю держави;

- алокаційної ефективності (перерозподілу) ресурсно-функціонального забезпечення процедур формування.

Авторами розроблено методологічну послідовність створення загальнонаціональної стратегії формування інтелектуального капіталу національного господарства. Вона містить такі кроки:

1. Встановлення параметрів (визначення зовнішніх і внутрішніх вимог до термінів провадження процедур формування ІК та ефективності його використання).

2. Визначення основних умов формування ІК.

3. Визначення умов залучення інвестицій в інтелектуальну та інноваційну сферу держави.

4. Встановлення зв'язку із початковим процесом накопичення ІК.

5. Ідентифікація наявного ІК та параметрів розвитку потенціалів системно-універсального функціонування.

6. Встановлення можливостей і доцільності використання реінвестованого ІК.

7. Визначення щільності зв'язку між масштабами розвитку ІК національного господарства і стадіями життєвого циклу економічної системи держави.

8. Розробка процедур інтенсифікації процесів вироблення та генерування ІК.

9. Удосконалення процесів трансформації та трансляції ІК в галузях і виробництвах.

10. Розробка технологій адаптивного управління використанням ІК, механізмів, регуляторів і важелів впливу.

11. Обґрунтування методів і засобів нарощення і нагромадження ІК національного господарства.

12. Розробка інформаційно-методичного і програмного забезпечення формування ІК та його ідентифікації.

13. Обґрунтування дієвих процедур для забезпечення неперервності процесів формування та ідентифікації ІК.

14. Добір системи показників для ініціювання детермінованості та урегульованості параметрів процесу формування ІК.

15. Встановлення і забезпечення прямого зв'язку з цілями і напрямками інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку національного господарства.

16. Визначення: а) умов забезпечення збалансованості функціонування національного господарства; б) обсягу інвестицій і масштабів витрат, зусиль для формування ІК; в) ресурсно-функціонального забезпечення процесів розроблення та впровадження системи ідентифікації.

17. Встановлення адекватності реальним соціально-економічним та інноваційно-інвестиційним процесам існуючої системи управління розвитком національного господарства.

18. Забезпечення високого ступеню взаємозв'язку досягнутої структури ІК національного господарства із можливостями їхнього використання.

19. Ініціювання процесів: а) ефективності залучення для формування ІК капіталу та ресурсів; б) ефективності від впровадження та використання інтелектуальної власності, реалізації інноваційної продукції; в) зв'язку масштабів витрат і зусиль, докладених під час провадження процедур розроблення методологічної бази формування ІК та результатами її запровадження для національного господарства.

Відтак завдяки запропонованій стратегії можна обґрунтувати напрями діяльності суб'єктів управління, котрі зумовлюють інтенсифікацію процесів формування, нарощення, трансформації та розвитку інтелектуального капіталу на засадах об'єктивної його ідентифікації. У межах цієї стратегії можна використовувати технології комплексного управління його використанням та розробити систему процедур оцінювання-прогнозування параметрів ефективності. Кожний елемент багатокomпонентної системи з упровадження процедур

формування ІК, а у його складі таких цільових функцій: вироблення, нагромадження, трансляції, нарощення, трансформації, управління, ідентифікації тощо — має свою власну конкретну підстратегію, яка забезпечує певну цілеспрямованість реалізації функцій, а також принципи і методи здійснення.

Саме цим і зумовлено гостру необхідність удосконалення світоглядно-методологічного, теоретичного та науково-практичного осмислення основних особливостей і цільових підсистем процесу формування інтелектуального капіталу національного господарства в умовах ресурсних обмежень.

Загальнонаціональна стратегія, яка поєднує дві (комплексну і ресурсно-функціональну), є узагальненим відображенням логіки дослідження, а розроблені методи й методики вирішення проблем формування інтелектуального капіталу, здійснення оцінювання-прогнозування, вибору української моделі промислового зростання та набору інноваційної стратегії за використання практичного інструментарію й цільового програмного забезпечення є відтворенням можливих шляхів реалізації національних економічних інтересів.

Основні характеристики формування інтелектуального капіталу національного господарства зумовлені ініціюванням процесів у межах творчої атмосфери, яка створює сприятливі умови для його трансформації та нарощення. А виникнення синергетичного ефекту, функціонування замкненого циклу "наука-підприємство-ринок" забезпечить збалансованість між попитом і пропозицією. Зважаючи на викладене вище, можна зазначити, що представлена загальнонаціональна стратегія формування інтелектуального капіталу та його ідентифікації є складною трирівневою системою:

перший рівень — сукупність пропозицій та ідей щодо реалізації загальної стратегії, що забезпечують довготривалий ефект;

другий рівень — сукупність поточних планів і програм із забезпечення формування та реалізації нової стратегії;

третій рівень — розробка і реалізація Загального плану формування ІК на підставі розроблених детальних програм, а також оптимізаційних рішень.

Також багаторівневість стратегії зумовлює необхідність появи таких складових у її структурі:

1) системи показників, що характеризують ефективність управління використанням ІК;

2) сукупності процедур багаторівневого моніторингу;

3) провадження прогнозування попиту і пропозиції щодо інтелектуальної продукції;

4) формування етапів реалізації стратегії;

5) конкретизація та деталізація життєвого циклу ВТП та інтелектуального продукту тощо.

Крім того, ці складові повинні містити процедури створення інтелектуального продукту, його впровадження та реалізації, вдосконалення і модернізації, а якщо потрібно — засоби обчислення економічного ефекту, гарантованого правового захисту тощо.

Вважаємо, що, реалізація запропонованих процедур дозволить сформувати та реалізувати оптимальну для України модель економічного розвитку національного господарства. Таку стратегію можна реалізувати завдяки виконанню наступних завдань:

а) збалансованого розвитку національного господарства;

б) відновлення конкурентних позицій;

в) формування економіки інформаційного типу тощо.

Виконання цих завдань можна досягти за умов ефективного використання й активізації інтелектуальних ресурсів суспільства, розроблення і реалізації стратегії розвитку національного господарства на засадах фор-

мування його ІК, удосконалення процесів його ідентифікації, моніторингу умов функціонування.

Водночас зазначимо, що основні етапи реалізації загальнонаціональної стратегії, на нашу думку, базуються на виконанні таких процедур:

а) управління використанням інтелектуального капіталу національного господарства за участі суб'єктів, активно залучених до процесу формування та нарощування ІК;

б) налагодження співпраці підприємств, науково-дослідних інститутів, ЗВО у межах сформованої НІС;

в) регулювання економічних відносин у межах взаємопов'язаних галузей і сфер діяльності, що мають певну визначену пропорційність (співвідношення);

г) адаптивне управління впровадженням у практику господарювання базових положень стратегії.

Слід зазначити, що імплементація запропонованої стратегії досягається шляхом формування комплексу підсистем із формування, оцінювання, прогнозування, резервування ІК та коригування вимог до ефективності використання останнього.

ВИСНОВКИ

Таким чином, основні засади запропонованої до використання стратегії — це реалізація процесів формування, трансформації, трансляції та нарощення ІК, забезпечення ефективності управління його використанням, що дозволить сформувати економічну систему інформаційного типу (інтелектуальну економіку). Головною метою такої стратегії є побудова єдиної дійової програми розвитку національного господарства, накопичення результатів інтелектуальної діяльності українського соціуму для стабілізації економічної ситуації, відновлення конкурентних позицій і посилення конкурентних переваг економічної системи держави.

Література:

1. Мартинів І.К. Облік і аналіз комерціалізації об'єктів інтелектуальної власності: автореф. дис.... канд. екон. наук: 08.00.09. Київ, 2018. 24 с.
2. Поплавський М.В. Механізм управління інтелектуальним капіталом компаній. Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди. Серія "Економіка". 2014. Вип. 14. С. 160—170.
3. Уманців Г.В., Мартинів І.К. Облік об'єктів права інтелектуальної власності. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2017. № 4. С. 139—157.
4. Чуприна О.О. Методологічні підходи до оцінювання інтелектуального капіталу. Вісник Національного університету "Юридична академія України імені Ярослава Мудрого". Серія "Економічна теорія та право". 2013. № 3. С. 22—34.

References:

1. Martyniv, I.K. (2018), "Accounting and analysis of the commercialization of intellectual property", Ph.D. Thesis, Economy, Kyiv, Ukraine.
2. Poplavs'kyj, M.V. (2014), "The mechanism of management of intellectual capital of companies", Zbirnyk naukovykh prats' Kharkivs'koho natsional'noho pedahohichnoho universytetu im. H. S. Skovorody. Seriiia "Ekonomika", vol. 14, pp. 160—170.
3. Umantsiv, H.V. and Martyniv, I.K. (2017), "Accounting for Intellectual Property Rights", Visnyk Kyivs'koho natsional'noho torhovel'no-ekonomichnoho universytetu, vol. 4, pp. 139—157.
4. Chupryna, O.O. (2013), "Methodological approaches to the assessment of intellectual capital", Visnyk Natsional'noho universytetu "Yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho". Seriiia "Ekonomichna teoriia ta pravo", vol. 3, pp. 22—34.

Стаття надійшла до редакції 27.12.2019 р.